

Inleiding tot de Islam

John Nawas

Inleiding

In het westen wordt de islam op vandaag veelal als ‘een probleem’ beschouwd. Met name na de aanslagen van 11 september 2001 is het zwart-wit denken toegenomen en leven we in een sterk gepolariseerde wereld. De islam wordt geassocieerd met terreur, fundamentalisme en antidemocratische tendensen, terwijl in de moslimwereld het ongenoegen ten aanzien van de westerse landen en hun buitenlands beleid toeneemt. De oorlogen in Afghanistan, Irak en het Midden-Oosten hebben dit ongenoegen nog gevoed. Bij het begin van de 21ste eeuw lijken de islam en het democratische, verlichte en vrije westen eerder als vijanden dan als gesprekspartners tegenover elkaar te staan. Dit blijkt ook in de discussie over de islam in Europa en de discussie over het mogelijke EU-lidmaatschap van Turkije. Velen zijn er rotsvast van overtuigd dat er voor de islam geen plaats kan zijn in Europa, anderen nemen een meer gematigd standpunt in en stellen dat de islam dringend een Verlichting nodig heeft om een legitieme plaats in Europa te kunnen krijgen. Als er zoiets als ‘de Europese islam’ wil overleven dan zou de godsdienst zich een eigen identiteit moeten aanmeten en zich duidelijk moeten afzetten tegen andere (meer traditionele) vormen van islam.

De islam is echter niet nieuw in Europa, maar maakt integendeel integraal deel uit van de Europese traditie. In 711 veroverde generaal Tarik ibn Ziyad het Iberische schiereiland¹ en de moslimaanwezigheid was er pertinent tot in 1492 alle moslims uit Spanje werden verdreven (en later de joden). In de twintigste eeuw is de islam in Europa opnieuw meer aanwezig door verschillende immigratiegolven en – hoewel gecontesteerd – maakt de islam bij het begin van de 21ste eeuw opnieuw deel uit van de Europese culturele identiteit.

¹ Gibraltar is een verbastering van *djebel al-Tariq*, de berg van Tarik.

1. Socio-economische omstandigheden

Moslims worden meestal met Arabieren geassocieerd, maar op wereldvlak is slechts een vijfde van de moslims Arabier. 'Arabier' is een etnische en linguïstische aanduiding (mensen met het Arabisch als moedertaal) terwijl 'moslim' een religieuze aanduiding is.

De Arabische wereld (Midden-Oosten en Noord-Afrika) wordt de laatste jaren met een enorme demografische transitie geconfronteerd. Het geboortecijfer ligt er erg hoog en is van die aard dat het – gecombineerd met wat betere leefomstandigheden dan voorheen – resulteert in een verdubbeling van de bevolking om de 25 jaar. Dit gaat gepaard met een enorme vergroening van de bevolking. In Saoedi-Arabië is 60% van de bevolking jonger dan 18 jaar. Dit alles heeft vanzelfsprekend enorme gevolgen voor het onderwijs en de arbeidsmarkt: de infrastructuur kan zich onmogelijk adequaat aan de nieuwe noden van zoveel jonge mensen aanpassen en er is een hoge werkloosheid. Dit laatste is één van de factoren die ook zorgen dat er in veel van die landen een hoge migratiedruk bestaat.

Bovenop die al vrij explosieve demografische situatie komt nog eens het waterprobleem. Volgens optimistische schattingen zal de Arabische wereld tegen 2040 met een tekort aan water geconfronteerd worden. Volgens pessimistische schattingen zit men al door de voorraad water tegen 2020. Op dit moment is de wereld voornamelijk bezig met oliebelangen en oliebronnen, en gaat men voorbij aan de waterschaarste waar veel landen op middellange termijn mee te kampen zullen hebben. Het negeren van dit probleem zou wel eens kunnen betekenen dat één of meerdere 'oorlogen om water' niet zo heel lang meer zullen uitblijven.

In het kader van de zogenaamde oorlog tegen terrorisme is het van belang dat men met deze socio-economische situatie maximaal rekening houdt. Het lijkt er echter op dat de Bush-Blair tandem in de strijd tegen het terrorisme (die soms ook wel afglijdt naar een strijd tegen de islam) voornamelijk met de eigen belangen bezig is en hierdoor de voedingsbodem voor terrorisme en fundamentalisme in stand houden of zelfs versterken. Om het met een boutade uit te drukken: op de dag dat de V.S. Irak zijn binnengevallen, zouden wel eens een honderdtal Osama Bin Ladens geboren kunnen zijn.

2. Islam als geloofssysteem

De islam is ontstaan op het Arabische schiereiland in het begin van de 7de eeuw. Mohammed is de eerste moslim en kreeg als profeet de Koran geopenbaard. De islam werd oorspronkelijk als een bedreiging gezien voor de polytheïstische stammenmaatschappij en rond 622 moet Mohammed met zijn familie uitwijken van Mekka naar Medina. Hier begint de islamitische jaartelling. In 630 wordt Mekka terug door Mohammed ingenomen, en dit wordt meteen als de eerste bedevaart naar Mekka beschouwd. Op dat moment was de helft van het Arabisch schiereiland al onder de heerschappij van Mohammed. In 632 sterft Mohammed. Hij laat geen opvolgers na wat voor verwarring en verdeeldheid heeft gezorgd die tot op vandaag een rol spelen.²

De islam bestaat ondertussen meer dan 1400 jaar en de wereldbevolking telt meer dan een miljard moslims. Deze wereldreligie kent echter geen geestelijke hiërarchie, noch een dogmatisch leergezag. De geestelijke leiders (bijvoorbeeld de Ayatollah) krijgen hun respect en autoriteit niet door hun functie als dusdanig of door hun onfeilbaarheid, maar door hun kennis. Er is binnen de islam geen instantie die zegt ‘zo is het en niet anders’.³

De islam put haar eenheid voornamelijk uit een gemeenschappelijke leer en praxis die zich laat samenvatten in de zogenaamde vijf zuilen van de islam: de getuigenis, het gebed, de bedevaart, een aalmoesbelasting en het vasten. Volgens sommigen is er ook nog een zesde zuil: de *Jihad*. *Jihad* verwijst hier naar de innerlijke strijd/dwang die mensen ondergaan in hun zoektocht naar het goede leven. Deze spirituele interpretatie van de *Jihad* als strijd tegen kwaad en lusten in zichzelf, staat naast een meer

² Zo ontstaat ongeveer dertig jaar na de dood van Mohammed de splitsing tussen Sjiïeten en Soennieten. In 632 koos een groep van vooraanstaande moslims Abu Bakr als *Kalief* (opvolger), daarna kwam Omar (634-44) en Uthman (644-56). Onder hen bleef het rijk nog één, maar alle Kaliefen zijn steeds vermoord. Bij de moord van Uthman zou Ali die gehuwd was met de dochter van Mohammed, Fatima, én een neef was van de profeet, betrokken zijn. Velen verkozen Ali als nieuwe Kalief omwille van de familiale band met Mohammed, maar vanuit Damascus eiste Mu`awiyya het kalifaat op. Zij die Ali trouw bleven werden ‘partijgenoot’ (*Shi`a* waarvan het woord Sjiïeten is afgeleid betekent “partij” in het Arabisch) genoemd. Op dit moment behoren de meeste moslims tot de Soennitische traditie. Iran is één van de weinige landen waar de Sjiïetische meerderheid ook aan de macht is. Ook in Irak is de meerderheid Sjiïetisch (60%), maar zolang Saddam Hoessein – die tot de Soennitische minderheid behoorde (20%) – aan de macht was, werden ze onderdrukt en van de macht weggehouden.

³ In dit verband bestaan nogal wat misverstanden over het statuut van fatwa’s. Fatwa’s zijn juridische oordelen die over allerlei kwesties kunnen handelen. In principe kan elke “geleerde” moslim een fatwa uitspreken en kunnen verschillende fatwa’s elkaar ook tegenspreken.

militante invulling ervan: strijden voor de godsdienst en mensen overhalen om toe te treden tot de islam.

Wat volgt is voornamelijk een theologisch, theoretisch verhaal gebaseerd op de Koran. Niet alle moslims leven even strikt volgens deze vijf pijlers; gradaties kent immers elke religie.

2.1. Getuigenis/geloofsbelijdenis (*Shahada*)

De islam is een monotheïstische godsdienst en heeft als centrale leerstelling: 'er is geen God behalve God, en Mohammed is zijn profeet'. Allah is geen eigennaam van God (zoals het Hebreeuwse woord Yahweh) maar gewoon het woord 'God' in het Arabisch, dezelfde god voor joden en christenen.

Mensen die zich willen bekeren, moeten niets anders doen dan in alle ernst en met de juiste intentie deze geloofsbelijdenis uitspreken. Er is dus geen doop of ander inwijdingsritueel nodig.

2.2. Gebed (*Salaat*)

Praktiserende moslims moeten vijf keer per dag bidden: voor zonsopgang, na de middag, einde van de namiddag, bij zonsondergang en bij het slapengaan. In moslimlanden kondigt de *Moezzin* het gebed aan van op de minaret van de moskee. Moslims kunnen van op gelijk welke plaats bidden en het gebed gebeurt bij voorkeur op een gebedstapeltje met het gezicht naar Mekka. Het gebed wordt begeleid door een aantal *ra'ka*: neerbuigingen die onderwerping uitdrukken ('s morgens twee keer, 's middags drie keer en bij de andere gebeden vier keer). Elke *ra'ka* begint met *Allahu Akbar* (God is groot).

2.3. Pelgrimstocht (*Hajj*)

Van moslims die het zich financieel kunnen permitteren, wordt verwacht dat ze minstens één keer in hun leven een pelgrimstocht naar Mekka ondernemen. Meestal gaat men in de eerste helft van de 12de maand van het maanjaar. In Mekka wordt ondermeer verwacht dat men zeven keer rond de *Ka'ba* cirkelt, een meteoriet waarvan

men zegt dat het de plaats zou zijn waarop Abraham zijn zoon Isaak ging offeren, maar er zijn ook andere interpretaties die de ronde doen.

2.4. Aalmoesbelasting (Zakaat)

Moslams geven een deel van hun inkomen weg aan de islamgemeenschap om de armen en sociaal zwakkeren te helpen. Dikwijls is dat in de vorm van een (vrijwillige) belasting waardoor *Zakaat* een vorm van sociale zekerheidssysteem wordt. Door het geven van aalmoezen wil men zich zuiveren van de eigen welvaart want als een mens te rijk wordt zou hij zelfgenoegzaam worden en de onderwerping aan God niet meer ervaren.

2.5. Vasten (Sawm)

Moslams vasten in de negende maand van het maanjaar: *ramadan*. Dit is de maand waarin de openbaring van God aan Mohammed is begonnen. Tussen zonsopgang en zonsondergang mag men niets eten, niets drinken, niet roken, niet kussen en geen seksuele omgang hebben. Kinderen, (geestelijk) zieken en zwangere vrouwen hoeven niet te vasten.

De vijf pijlers dragen elk op hun manier bij tot de eenheid van de islam. De eenheid binnen de islam komt als het ware uit het geloof zelf, en wordt niet door een structuur of hiërarchie opgelegd. Doordat zoveel mensen vijf keer per dag bidden, allen gericht op hetzelfde punt ontstaat verbondenheid. Ook de vastenmaand en de pelgrimstocht naar Mekka spelen een belangrijke rol voor de cohesie binnen de islam. Het zijn belangrijke sociale gebeurtenissen die het gemeenschapsgevoel en de eigen identiteit versterken. Tot slot is er de *zakaat* als heel concrete uiting van solidariteit met medemoslams die het minder gemakkelijk hebben. Deze vorm van sociale ethiek die sterk bij moslams leeft, is de veruitwendiging van de gedachte dat elke mens gelijk is in het aanschijn van God.

De islam is niet alleen een geloof in bepaalde religieuze opvattingen (cf. *Shahada*), het is een allesomvattende en allesbepalende manier van leven. Islam is vooral een

godsdienst van het doen. Het onderscheid tussen wat mag en wat niet mag staat dan ook heel centraal in de islam. Vandaar ook het belang van het islamitische recht – dat zich ook uitstrekt tot het persoonlijke leven van mensen. De staat is er enkel om orde en gezag te houden, al de rest kan door de religie zelf geregeld worden.

Voor een praktiserende moslim is het geloof geen zaak van de vrijdagvoormiddag, want het hele leven wordt door de islam gereguleerd. De islam bevat in dit verband spijswetten (*halal*), en wijn, alcohol en andere bedwelmende middelen zijn verboden. Ook gokken en winst maken door rente zijn ongewenste praktijken. Voor deze praktische organisatie van het leven is niet de koran, maar de *Hadith* (traditie) en de *Sharia* (wet) de bron. De Hadith zijn verhalen over de profeet die aangeven wat men moet doen en denken in bepaalde situaties. De islamitische wet (Sharia) is dan weer gebaseerd op de koran, de Hadith, het principe van consensus (*ijma*) en het principe van analoge redenering (*qijas*). Er bestaan echter verschillende wetscholen met verschillende interpretaties, voorschriften en accenten.

3. De *Qu'ran*

De islam is de jongste van de drie grote monotheïstische godsdiensten. De islam respecteert de geschriften van haar voorgangers, maar beschouwt de koran als de volledige en uiteindelijke openbaring aan de mensen van de ene God. In de Islam is dus wel degelijk een plaats voorzien voor Joden en Christenen.

De koran werd door de engel Gabriël rechtstreeks aan Mohammed geopenbaard en de ongeletterde Mohammed heeft de tekst door medewerkers laten optekenen. De koran bestaat uit 114 hoofdstukken (soera's). De soera's zijn niet chronologisch geordend. Met uitzondering van de eerste soera (*Fatiha*), staan de soera's volgens lengte gerangschikt, de langste vooraan. De langste soera's (die bevatten enkele rechtsregels en praktische richtlijnen) zijn later geopenbaard dan de korte (vooral over monotheïsme en eschatologie). Mohammed kreeg zijn eerste openbaring rond 610 (soera 96) en kreeg met tussenpozen de ene openbaring na de andere.

De koran is een vrij moeilijk en heel multi-interpretabel boek. Soera 12 vertelt het verhaal van Jozef, maar verder zijn er maar weinig verhaallijnen in terug te vinden. De Koran is in het Arabisch en moet in het Arabisch geciteerd worden. De koran is onvertaalbaar, althans zo luidt de theorie omdat het gaat om Gods letterlijk woord.

3.1. Gods- en mensbeeld, kwaad en zonde

De korte soera's beschrijven de almacht van God en de bescheiden plaats van de mens. Er is maar één God en die is absoluut en goed.⁴ God heeft alles geschapen, ook de mens is door Hem op aarde gezet. Mensen moeten Hem daarvoor dankbaar zijn. Alles is geschapen met een bepaalde natuur en als er niet van die natuur wordt afgeweken is er harmonie in de wereld. Het kwaad ontstaat waar mensen afwijken van hun natuur, van het juiste pad.⁵ Kwaad wordt dus in belangrijke mate door mensen gecreëerd, aangestuurd door Satan. Satan is de engel die weigerde te buigen voor de laatste schepping van God, namelijk de mens, en zet mensen op het verkeerde pad; Satan verpersoonlijkt als dusdanig het kwade. De grootste zonde in de islam is de arrogantie: denken dat je het alleen kunt, dat je het zonder God kunt redden. De mens die zijn verantwoordelijkheid neemt onderwerpt zich (islam = onderwerping) totaal aan God.

3.2. Profeten

De koran noemt een dertigtal verschillende profeten. Mohammed is de laatste. In Soera 33 vers 40 wordt hij 'zegel der profeten' genoemd. Mohammed werd op achtjarige leeftijd wees en behoorde tot een belangrijke klasse in Mekka.

Jezus en Mozes worden als grote profeten erkend, alleen is Jezus niet de zoon van God. Jezus is net als alle andere profeten, ook Mohammed zelf, een mens. Verering van Mohammed is dan ook ketterij. Profeten onderscheiden zich van andere mensen alleen door het verrichten van wonderen, mogelijk gemaakt door God. De openbaring van de koran is het wonder van Mohammed. (soera, 17, vers 90-3)

Jezus is volgens de islam ook niet gekruisigd – iemand anders heeft zijn plaats ingenomen. (Soera 4, vers 157) De islam verwerpt de christelijke leer van de erfzonde, de mens moet dus ook niet van die erfzonde bevrijd worden (door de kruisdood van Jezus). Iemand anders kan niet verantwoordelijk zijn voor mijn zonden, mensen zullen zelf rechtstreekse verantwoording aan God moeten afleggen.

⁴ De christelijke drie-eenheid (Vader-Zoon-Heilige Geest) wordt als een vorm van polytheïsme beschouwd.

⁵ De eerste soera van de koran (die ook in het dagelijkse gebed wordt opgezegd) stelt dat er een goed en een slecht pad is. Het doel van de mens is het juiste pad te volgen. Alcohol en bedwelmende middelen zijn precies daarom verboden: ze brengen de mens af van hun eigen aard en natuur.

3.3. Eschatologie (leer van het einde der tijden)

De oudste openbaringen van de Koran bevatten nogal wat apocalyptische verwachtingen. Ook Jezus speelt een rol in de eschatologische opvattingen in de islam. Deze informatie over het einde der tijden is echter extra-Koranisch (dat wil zeggen, het staat niet als zodanig in de Koran maar is het gevolg van de traditie). Men gelooft dat Jezus ooit zal terugkomen en hij een strijd zal moeten aangaan met de anti-christ. Deze strijd wordt door Jezus gewonnen en hij trekt daarna samen met Mohammed naar Jeruzalem om te bidden. Op dat moment is het werkelijke einde der tijden aangebroken waarin alle mensen verantwoording over hun leven, doen en laten zullen moeten afleggen aan God. De wereld is dus niet oneindig zoals bijvoorbeeld Aristoteles en zijn volgelingen ons leren, maar kent een begin en een einde. Mensen moeten dus leven met het voortdurende bewustzijn dat er op een dag een einde komt waarop alle mensen ter verantwoording geroepen zullen worden.

ENKELE FACETTEN VAN DE ISLAM

J. NAWAS

[Deze notities zijn gebaseerd op het college van Prof.J.Nawas, gegeven op 15-11-2006, aangevuld met gegevens uit P.Lunde, Het verhaal van de Islam, The House of Books, Vianen/Antwerpen, 2002 en M.Clark, Islam voor Dummies, Pearson Education Benelux, 2004]

In het inleidende college zijn een aantal centrale kenmerken van de Islam uiteengezet. In dit, meer 'verdiepende' college, wordt ingegaan op een aantal meer specifieke facetten. Twee punten zullen worden behandeld. Allereerst blijven we stilstaan bij het onderscheid tussen Sji'ieten en Soennieten. Daarna gaan we in op de rol van de Islam in Spanje. Tijdens het college werden nog drie andere punten aangeraakt: Islam en de vrouw, Islam en homosexualiteit, Islam en terrorisme. De standpunten die in dat verband werden ingenomen, dienden om de discussie te stimuleren en aan te zetten tot verder nadenken. Ze worden hier niet verder behandeld.

I. Sji'ieten en Soennieten

Aangezien de soennieten 84 tot 90 procent van de moslimbevolking uitmaken, is het beeld dat veel westerlingen van de islam hebben met name gebaseerd op de soennitische islam. De sji'ieten worden vooral genoemd in verband met de Iraanse revolutie, de gijzeling in de Amerikaanse ambassade in Teheran en de bezetting in Irak. Terwijl het sji'isme vaak wordt geassocieerd met fundamentalisme en terrorisme, staat het sji'isme historisch gezien juist veel meer open voor veranderingen dan de soennitische islam. (De huidige Iraanse republiek bijvoorbeeld, is iets geheel nieuws in de geschiedenis van het sji'isme.)

In wat volgt besteden we aandacht aan het sji'isme in het algemeen en aan het 'twaalver sji'isme' (ook wet imami of ithna-ash 'ari genoemd). De andere twee takken van het sji'isme zijn de isma'ilieten ('zevener sji'ieten') en de zaydieten ('vijver sji'ieten'). De meeste hedendaagse sji'ieten zijn twaalver sji'ieten, die een twaalftal

imams als hun religieuze leiders erkennen, te beginnen met 'Ali en eindigend met de twaalfde imam, die in de negende eeuw is verdwenen. De zevener en vijver sji'ieten ontlene hun naam aan het feit dat ze een andere persoon erkennen als de imam van respectievelijk de zevende en de vijfde generatie. Het zevener sji'isme (de isma'ilieten) heeft in de loop van de tijd een groot aantal verschillende afsplitsingen opgeleverd, waarvan sommige er nogal esoterische geloofsovertuigingen en rituelen op na houden, wanneer deze worden vergeleken met het twaalver sji'isme of het soennisme. De vijver sji'ieten (zaydieten) vormen tegenwoordig de kleinste groep sji'ieten en staan relatief het dichtst bij de soennieten.

Verspreiding van het sji'isme

De ruim honderd miljoen sji'ieten maken 10 tot 16 procent uit van de totale moslimbevolking wereldwijd. Sji'ieten leven vooral in de volgende landen:

- § Iran: rond 90 procent (ongeveer 60 miljoen)
- § Irak: 60 tot 65 procent (ongeveer 14 miljoen, hoofdzakelijk in het zuiden)
- § Libanon: 30 tot 35 procent (1 miljoen, in het zuiden en in de Baqa'a-vallei)
- § Bahrein: 70 procent (ongeveer 200.000)
- § Jemen: 30 tot 40 procent (ongeveer 5 miljoen Zayditische sji'ieten)
- § Azerbeidzjan: 75 procent (rond 5 miljoen)
- § Saoedi-Arabië: 5 procent (ongeveer 1 miljoen)
- § Koeweit: 30 procent (ongeveer een half miljoen)
- § Pakistan: rond 20 procent (ongeveer 30 miljoen, met name in de Punjab)
- § Specifieke regio's in India, waaronder Kasjmier: 15 procent van de Indiase moslims (ongeveer 23 miljoen)
- § Syrië: 10 tot 20 procent (inclusief Druzen en Alawi's)

Er wonen ook veel sji'itische moslims in westerse landen, waar ze de afgelopen eeuw naar zijn geëmigreerd.

Het blijft in de familie

Het woord Sji'a betekent 'partij van 'Ali'. 'Ali was een jongere neef van Mohammed, die in het huis van Mohammed opgroeide en later met Mohammeds dochter Fatima trouwde. In de nacht dat Mohammed vertrok van Mekka naar Medina, sloep 'Ali in plaats van Mohammed in diens bed. 'Ali was ook degene die de islamitische vlag droeg toen de moslims in 630 Mekka veroverden. Toen Mohammed later dat jaar onderweg was op zijn laatste militaire campagne in het noorden van Arabië, trad 'Ali in Medina op als Mohammeds plaatsvervanger.

Het hoofdprincipe van het sji'isme is dat de islamitische gemeenschap moet worden geleid door een afstammeling van Mohammed. De eerste drie kaliefen waren volgens de sji'ieten dan ook geen rechtmatige opvolgers van Mohammed. De sji'ieten beschouwen 'Ali als de imam (spiritueel en politiek leider) over de hele periode vanaf de dood van Mohammed in 632 tot aan de dood van 'Ali in 661, terwijl 'Ali volgens de soennieten alleen van 656 tot 661 kalief was (opvolger van Mohammed en leider van de islamitische gemeenschap). Alhoewel 'Ali en zijn aanhangers al vanaf het begin het kalifaat claimden, weigerde hij om met geweld te proberen kalief te worden toen zijn aanspraken werden genegeerd. Volgens de sji'itische opvatting heeft God de periode van onrechtmatige heersers (tussen 632 en 656) opgelegd om de ware gelovigen te scheiden van de hypocrieten.

'Ali wordt in alle islamitische stromingen beschouwd als een eerbaar mens. Volgens de sji'ieten is 'Ali meer dan dat: ze beschouwen hem als een perfecte moslim. Hij wordt vaak aangeduid met 'de Bevelhebber van de Gelovigen' in plaats van met zijn naam. Hij wordt beschouwd als een meester van de Arabische taal en als een strijdlustige, Apollo-achtige jongeman en krijger. 'Ali wordt vaak aangeduid met het symbool van het tweepuntige zwaard van Mohammed, dat hij ontving als opvolger van Mohammed.

De aanwijzing van Ali als opvolger van Mohammed

Volgens de overleveringen legde Mohammed zijn mantel rond de schouders van 'Ali en Fatima toen hij terugkeerde van zijn nachtelijke reis naar Jeruzalem. Volgens de sji'ieten was dit een teken, dat erop wees dat 'Ali de opvolger van Mohammed moest worden. Belangrijker nog is een hadith over de afscheidsbedevaart van Mohammed

naar Mekka in 632, toen Mohammed een openbaring ontving waarin 'Ali als zijn opvolger werd aangewezen. Mohammed maakte dit echter pas bekend toen de pelgrims op de terugweg naar Medina halt hielden bij de oase van Ghadir Khumm. God gaf Mohammed toen pas de opdracht de boodschap openbaar te maken. Dit is de sji'itische interpretatie van soera 5:74, die als volgt luidt: 'O boodschapper, verkondig hetgeen u van uw Heer is geopenbaard.' Mohammed riep de mensen bijeen en verklaarde: 'Hij wiens meester ik ben: 'Ali is eveneens zijn meester.' Vervolgens liet hij alle aanwezigen naar voren komen en 'Ali erkennen. Dit verhaal wordt in latere versies nog verder uitgewerkt.

De sji'itische imam

In de soennitische islam is een imam iemand die het gebed leidt. In het sji'isme is een imam echter de politieke en religieuze leider van de gemeenschap, net zoals Mohammed dat indertijd was. In tegenstelling tot boodschappers of profeten ontvangt een imam geen nieuwe openbaringen, maar hij wordt geleid door engelen en bezit een unieke kennis van de geschriften. De imam is verantwoordelijk voor het gebed (salat), het vasten (saum), het innen van de religieuze belasting (zakat), het toezicht op de bedevaart (hajj), het verdedigen en uitbreiden van het domein van de islam en de interpretatie van de betekenis van de koran.

Volgens de doctrine van de twaalver sji'ieten heeft elke profeet twaalf helpers (wali's). 'Ali is de wali aan wie Mohammed de esoterische betekenis van de koran heeft uitgelegd. 'Ali heeft ook de koran opgetekend uit de mond van Mohammed. 'Ali's exemplaar van de koran is in het bezit van de verborgen imam, die dit exemplaar openbaar zal maken wanneer hij terugkeert.

De mahdi en de verborgen imam

De *mahdi* is de Toekomstige, die aan het einde der tijden zal komen. Hij zal het kwaad verslaan, zorgen voor vergelding en leiding geven aan een ideale wereld waarin iedereen zich onderwerpt aan God. Vrede en rechtvaardigheid zullen heersen en armoede bestaat niet langer. Soennitische geleerden staan vaak sceptisch tegenover deze populaire verwachtingen ten aanzien van de komst van een soort

'verlosser'. De mahdi wordt noch in de koran, noch in de twee belangrijkste soennitische hadith-verzamelingen genoemd, en komt ook niet voor in de werken van al-Ghazali.

In de soennitische islam wordt het concept van de mahdi vaak gecombineerd met het idee van een tijdelijke hersteller van het geloot (*mujaddid*), die aan het einde van elke eeuw verschijnt. Verschillende reformistische bewegingen, met name in Afrika, werden geleid door personen die beweerden de mahdi te zijn.

De twaalver sji'ieten passen de term mahdi niet toe op de eerste elf imams. De verborgen, twaalfde imam is Mohammed al-Mahdi. Hij leeft op aarde, maar heeft ook contact met de profeten in de hemel. Op een dag zal hij terugkeren als imam en mahdi. In het sji'isme is het concept van de mahdi dus verweven met dat van de verborgen imam.

Afwijkingen in sji'itsche rituelen

De rituelen die soennieten en sji'ieten gemeenschappelijk hebben, verschillen in het algemeen onderling nauwelijks. Er bestaan echter ook enkele verschillen, zoals:

- § In de gebedsoproep voegen de sji'ieten de uitspraak 'Ik belijd dat 'Ali nabij is' toe. Vaak worden ook de eerste drie kaliefen vervloekt. Bij het vooroverbuigen tijdens het gebed raken sommigen met hun hoofd een klompje klei uit Karbala aan.
- § Sji'ieten voegen het tweede en het derde dagelijkse gebed samen, evenals het vierde en het vijfde, zodat ze slechts drie rituele gebeden per dag doen.
- § Op de hajj naar Mekka voeren sji'ieten een extra omgang rond de Ka'ba uit.

De sji'ieten beschikken over eigen opvattingen over islamitisch recht, theologie, filosofie, koraninterpretatie en religieus leiderschap. Enkele voorbeelden.

Islamitisch recht

Naast de rituelen en de imams zijn er nog drie punten waarop het sji'itisch islamitisch recht afwijkt van het soennitisch recht:

- § De broers van een overleden man die kinderen heeft, delen niet in de erfenis.
- § Vrouwen hebben meer rechten op het gebied van huwelijk en echtscheiding.
- § Het sji'itisch recht staat een tijdelijk huwelijk (*mut'a*) toe op basis van soera 4:24. Het belangrijkste doel van deze voorziening lijkt te zijn om mannen een seksuele uitlaatklep te bieden wanneer ze langere tijd van huis zijn.

De sji'itische geestelijken : de mulla's

Moslims stellen vaak dat de islam geen geestelijkheid kent: elke gelovige staat rechtstreeks voor God, zonder noodzaak van menselijke tussenpersonen. Dit is waar, zolang je onder geestelijkheid alleen 'priesters' verstaat. Een algemenere betekenis van het woord 'geestelijkheid' is een klasse van professionele religieuze leiders binnen een bepaalde religieuze traditie. In het sji'isme komt de positie van de religieuze leiders (*mulla's*) vrij dicht in de buurt van wat de meeste westerlingen beschouwen als een klasse van geestelijken. Sinds de twaalfde imam in verborgenheid leeft, hebben de mulla's geleidelijk de taken van de imam overgenomen.

Het sji'isme kent een hiërarchie van religieuze leiders. Een kandidaat die de juiste opleiding aan een religieus instituut heeft voltooid, wordt *mulla* en krijgt een certificaat van de *mujtahid*. Een *mujtahid* (letterlijk: 'iemand die streeft') is iemand die voldoende gekwalificeerd is om het islamitisch recht te interpreteren. Een mulla kan bij consensus onder hogere geestelijken worden toegelaten tot de klasse van de *mujtahids*. Boven aan de hiërarchie staan de 'bronnen van imitatie' (*marja 'al-taq-lid*), die ook wel *ayatollah* ('teken van God) of *grootayatollah* worden genoemd. Er zijn maar weinig ayatollahs, maar hun aantal is in principe niet aan een limiet gebonden. Soms wordt iemand erkend als de 'hoogste bron van imitatie' van zijn tijd. Bekende ayatollahs uit de moderne tijd zijn Khomeini (leider van de Iraanse revolutie uit 1979), Khamenei (de huidige geestelijke leider van Iran) en de

belangrijkste sji'itische ayatollah van Irak, Sistani. Elke gelovige kiest een 'ayatollah' als zijn persoonlijke bron van imitatie en accepteert (imiteert) diens beslissingen.

Sji'itische filosofen en theologen

Sji'itische islamitische godgeleerden staan traditioneel meer open voor filosofisch denken dan de meeste soennitische geleerden. In tegenstelling tot soennitische orthodoxen accepteren sji'ieten in het algemeen de opvatting dat de koran gecreëerd is en dat de mens een vrije wil heeft.

Interactie tussen sji'ieten en soennieten

In deze laatste paragraaf bespreken wij waarom het soms komt tot conflicten tussen soennieten en sji'ieten.

De meeste moslims beschouwen zowel de sji'itische als de soennitische vorm van de islam als legitiem. Maar toch ontstaan er soms tegenstellingen en spanningen tussen de beide geloofsrichtingen, waarvoor een groot aantal complexe redenen bestaan. De belangrijkste oorzaken zijn als volgt:

- § Voor sji'ieten is de onrechtvaardigheid die 'Ali en Husayn volgens de sji'itische interpretatie is aangedaan, niet zomaar een kwestie uit het verleden die eenvoudig vergeven en vergeten kan worden.
- § In 1802 hebben wahhabitische soennieten (dezelfde groep die in het hedendaagse Saoedi-Arabië aan de macht is) de tombe van imam Husayn in Karbala verwoest, waarbij 2000 mensen om het leven kwamen. De wahhabiteten hebben ook de graftomben van de vier in Mekka begraven sji'itische imams vernield.
- § In landen waar de soennieten het islamitisch recht willen invoeren, vrezen de sji'ieten dat dit ertoe zal leiden dat de sji'ieten verplicht zullen worden zich aan de soennitische wetgeving te houden.
- § Sommige sji'itische rituelen, zoals het vervloeken van de eerste drie kaliefen, zijn diep beledigend voor soennieten.

- § Soennieten beschuldigen de sji'ieten soms van hypocrisie en immoraliteit vanwege de praktijk van de 'verhulling' en het accepteren van *mut'a* (het tijdelijke huwelijk).
- § Aangezien Saoedi-Arabië het bastion van de soennitische orthodoxie is en Iran het toonaangevende sji'itische land, komen de aloude spanningen tussen Arabieren en Perzen weer aan de oppervlakte wanneer het gaat om het leiderschap van de islamitische wereld.

Je kan niet zo maar aannemen dat Arabisch hetzelfde betekent als soennitisch en dat Iraans hetzelfde is als sji'itisch, of dat alle sji'ieten er dezelfde politieke ideeën op na houden. De Arabische sji'ieten in Irak werden bijvoorbeeld ernstig onderdrukt door de voormalige machthebber Saddam Hussein, maar schaarden zich desondanks niet aan de kant van het sji'itische Iran ten tijde van de oorlog tussen Iran en Irak.

II. De Islam in Spanje

In 710 trok een kleine groep Arabieren ter verkenning de Straat van Gibraltar over. Toen er geen tegenstand werd geboden, besloot men het jaar daarop het Spanje van de Visigoten binnen te vallen. Onder leiding van de tot de islam bekeerde Berber Tariq stak een groot leger in 711 over en verpletterde in één keer het leger van de Visigoten. Hij werd gevolgd door zijn commandant, Moesa ibn Noesayr, en in 713 was heel Spanje behalve Asturië in het verre noorden in moslimhanden.

Tijdens de verovering van Spanje trok een ander leger ver in het oosten over de rivier de Jaxartes, na de onderwerping van heel Transoxanie, en vocht zich een weg naar Kasjgar, aan de grens van China. Het was het jaar 712. Tegelijkertijd bereikte een ander leger de Indus en veroverde Multan in Punjab. De kalief zou het nieuws van de drie veroveringen op dezelfde dag hebben ontvangen. Het gebied was verdubbeld en strekte zich uit van de Atlantische Oceaan tot de Indus.

In 718 staken moslimlegers de Pyreneeën over en veroverden Narbonne. In 725 verwoestten ze Lyon en Vienne. Een groot Arabisch-Berbers leger stak in 732 nogmaals de Pyreneeën over om het heiligdom van Martinus in Tours te verwoesten,

een van de rijkste instellingen in Gallië. Het werd uiteindelijk bij Poitiers teruggeslagen door Karel Martel. Intussen werd ook het Byzantijns grondgebied gaandeweg veroverd door de Oemayyaden-dynastie.

In de laatste jaren van de Oemayyaden bracht een geheime organisatie diverse groepen bijeen die vijandig tegenover de dynastie stonden, waaronder veel sjiieten en niet-Arabische moslims. In 747 wapperden de zwarte vlaggen van de opstand in Khoerasan in naam van een afstammeling van de oom van de Profeet, Abbas. Het leger van de laatste Oemayyadenkalief werd verslagen en alle leden en aanhangers van de dynastie werden uitgeroeid. Slechts een jonge prins, Abd al-Rahman, bleef in leven. Hij ontsnapte naar Spanje, waar hij de dynastie der Spaanse Oemayyaden stichtte.

Deze enige overlevende van de moord van de Abbasiden op de Oemayyaden, Abd al-Rahman, bijgenaamd 'de immigrant', bereikte Spanje en werd in 756 door diverse Arabische groepen als leider geaccepteerd. Onder de Oemayyaden werd Al-Andaloes, zoals de Arabieren het Iberisch Schiereiland noemden, het rijkste en meest verstedelijkte land van Europa. Ze stimuleerden handel en landbouw door de introductie van irrigatiestelsels en lucratieve gewassen als suiker, katoen, saffraan en indigo.

In 929 nam Abd al-Rahman III de titel van kalief aan, waarmee hij zijn Abbasidische vijanden tartte. Onder zijn bewind werd zijn hoofdstad Cordoba de rijkste en hoogst ontwikkelde stad van Europa, met zo'n 500.000 inwoners in een tijd dat Parijs ongeveer 38.000 inwoners telde. Cordoba was befaamd om zijn moskeeën, paleizen en bibliotheken, waarvan één met maar liefst 500.000 manuscripten.

De Reconquista

In de 11de eeuw begon een klein hoekje van christelijk verzet uit te groeien. Alfonso VI veroverde Toledo, de vroegere hoofdstad van de Visigoten, in 1085. Dit was het begin van de periode die de christenen de Reconquista (herovering) noemen. Hiermee kwam een probleem aan het licht dat afbreuk deed aan dit tijdperk van verfijning en gratie: de heersers van het islamitische Spanje konden de eenheid niet bewaren. Toen

de christelijke koninkrijken gevaarlijk werden, moest men vanwege de eigen zwakte de Almoraviden, een Noord-Afrikaanse dynastie, te hulp roepen.

De Almoraviden (al-moerabitoen) waren Sanhaja-Berbers uit de Sahara. Net als hun huidige afstammelingen de Toeareg, droegen de Sanhaja-mannen een sluier voor hun gezicht, waardoor ze er des te schrikwekkender uitzagen. Als puriteinse hervormingsbeweging wijdden ze zich aan de jihad. In de tijd voor ze naar Spanje overstaken, hadden ze grote delen van Ghana veroverd. Daarna trokken ze naar het noorden door Marokko. In 1086 staken ze onder leiding van de gevreesde Yoesoef ibn Tasjoefin, de stichter van Marrakech, de Straat van Gibraltar over en dreven de christenen terug. Vervolgens doodden of verdreven ze de moslimheersers die hen te hulp hadden geroepen en vestigden zich in de prachtige steden van Al-Andaloes, waar de luxe hun puriteinse geest al vlug temperde.

De Almoraviden werden opgevolgd door andere hervormingsgezinde Berbers, de Almohaden. Zij wilden de islam zijn oorspronkelijke zuiverheid teruggeven. In 1170 kozen de Almohaden Sevilla als hun hoofdstad. Hier richtten zij twee schitterende bouwwerken op, de Torre del Oro en de Giralda, die van minaret in klokkentoren werd veranderd toen de christenen de stad in 1248 veroverden. Net als de Almoraviden hielden ook de Almohaden niet lang stand. Hun leger werd in 1212 nagenoeg vernietigd in de slag bij Las Navas de Tolosa door een coalitie van christelijke koningen. De resterende Almohaden vluchtten weg en de Reconquista ging meedogenloos voort. De zege van de christenen over de Almohaden bij Las Navas de Tolosa in 1212 markeerde het begin van het einde voor de moslimrijken op het Iberisch Schiereiland.

Granada

In de laatste twee eeuwen van hun bewind vormden de moslims van Spanje het koninkrijk dat hen bij uitstek beroemd maakte: Granada. Het lijkt wel alsof ze zich plotseling realiseerden dat ze een volk zonder land waren en daarom een monument creëerden: het Alhambra. De bouw van dit prachtige paleis begon in 1238 onder Mohammed ibn al-Ahmar. Toen koning Ferdinand van Aragon tegen Granada optrok, bood al-Ahmar aan zijn vazal te worden in ruil voor vrede.

Door zijn trouw aan Ferdinand kon het koninkrijk Granada uiteindelijk nog tweeënhalve eeuw blijven bestaan. Het laatste moslimbolwerk in Spanje viel ten slotte in 1492, het jaar waarin de Nieuwe Wereld werd ontdekt door Columbus.